

RECENZJA

rozprawy doktorskiej p. mgr. lic. Witolda Jacka Wybulta:

*Działalność ustawodawcza abp. Antoniego Juliana Nowowiejskiego,
biskupa płockiego (1908-1941)*

napisanej pod kierunkiem ks. prof. dr. hab. Wojciecha Góralskiego
na Wydziale Prawa Kanonicznego
Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie

1. Podstawa wykonania recenzji

Recenzję opracowano na podstawie Uchwały Rady Dyscypliny Prawa Kanonicznego Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie z dn. 25.06.2021 r., dotyczącej sporządzenia przeze mnie recenzji rozprawy doktorskiej p. mgr. lic. Witolda Jacka Wybulta (pismo Dziekana ks. prof. UKSW dra hab. Dariusza Borka z 5.07.2021 r. – WPK-74/2021).

Kierując się cyceronową maksymą *historia vitae magistra est*, z uznaniem należy przyjąć opracowanie tematu sięgającego początków XX wieku, a dotyczącego ustawodawczej roli wybitnego Pasterza Kościoła Płockiego. Skoro historia jest nauczycielką, to warto do niej sięgać i tak kształtować nasze „jutro”, byśmy czerpiąc z doświadczeń naszych przodków uniknęli wielu potknięć i błędów. Autor rozprawy podjętą inicjatywą i włożonym wysiłkiem w sposób bardzo przejrzysty prześledził, usystematyzował i udokumentował działalność abpa Nowowiejskiego. Owoc pracy naukowej mgra lic. Witolda J. Wybulta został zebrany w dysertacji zatytułowanej *Działalność ustawodawcza abp. Antoniego Juliana Nowowiejskiego, biskupa płockiego (1908-1941)*. Powyższa rozprawa zostanie poddana recenzji w trzech aspektach: metodologicznym, merytorycznym i formalnym.

2. Metodologiczna wartość rozprawy

Dysertacja, która składa się z wykazu skrótów, wstępu, siedmiu rozdziałów, zakończenia oraz bibliografii, ukazuje proces postępowania badawczego. We wstępie (s. 8-14) zostały zawarte istotne dla efektywności badań elementy, a mianowicie: zaprezentowano zarys tła historycznego w które wpisuje się diecezja płocka, a na jej gruncie osoba ks. A.J. Nowowiejskiego, a następnie jako jej biskupa wraz z inspirującymi go źródłami prawa skłaniającymi do działań prawodawczych. Autor wyjaśnia we wstępie koncepcję tematyki pracy, jasno określa cel rozprawy i uzasadnia jej strukturę. W dalszej części zarysowuje wykorzystaną literaturę oraz przedstawia metody naukowe którymi posłużył się w redakcji

opracowania. Z kolei struktura rozprawy jest przejrzysta. Choć najczęściej osadza się ją w podobnych przypadkach na potrójnym *munus: regendi, docendi* oraz *sanctificandi*, to rozbieżności posługi rządu na poszczególne rozdziały czyni opracowanie bardziej przejrzystym i objętościowo proporcjonalnym. Poszczególne elementy każdego rozdziału są uszczegółowieniem treści zwieńczone wnioskami. Ze względu na treść, lepiej byłoby zatytułować zwieńczenia rozdziałów, *podsumowaniem* zaprezentowanych wcześniej treści. Zakończenie dopełnia merytoryczną część pracy, w którym Autor sformułował zwięzłe wyniki badań. Ostatnich trzydzieści jeden stron to dobrze usystematyzowana i pogrupowana bibliografia. Poszczególne bloki źródeł pozwalają dostrzec domeny na których osadzona jest treść rozprawy, a tym samym daje czytelnikowi jasność obszaru przebadanego przez Autora opracowania. Do literatury zostały włączone komunikaty z *Miesięcznika Pasterskiego Płockiego* jak i fragmenty kroniki parafialnej i inne teksty. Można by z tego typu tekstów utworzyć podgrupę: *inne lub pozostałe*.

W spisie skrótów Autor zasadniczo nie popełniła błędów, przytaczając zastosowane znaki. Z ogromną pieczołowitością zadbał o harmonię między zastosowanymi skrótami, a ich wykazem. Można jedynie było dla skrótu KPK podać informację że chodzi o kodeks prawa kanonicznego, a skoro mamy doprecyzowanie, że chodzi o kodeks z 1917 r. to niepotrzebnie w treści pracy mamy zawsze po skrócie KPK dodany rocznik 1917. Na końcu wykazu skrótów warto dodać informację, że wszystkie inne zastosowane skróty użyto zgodnie z *Encyklopedią Katolicką. Wykaz skrótów*, Lublin 1993. Jeszcze jedna końcowa uwaga: idąc za obecnie panującymi trendami w nauce, warto sporządzić na zakończenie dysertacji streszczenia w językach obcych.

3. Merytoryczna wartość rozprawy

Jak zostało stwierdzone wcześniej, układ pracy jest logiczny i przejrzysty, równocześnie realizacja tematu dysertacji przez mgr. lic. Witolda Wybulta jest właściwa.

W warstwie merytorycznej realizacji podjętych badań w pierwszym rozdziale Autor postawił sobie zadanie: zarysowanie stanu faktycznego diecezji płockiej w momencie obejmowania w niej rządów przez bp. Antoniego Juliana Nowowiejskiego. Przybliżenie struktury terytorialno-personalnej diecezji i stanu faktycznego centralnych urzędów i instytucji diecezjalnych obrazuje dotychczasowe ich funkcjonowanie. Dużym walorem jest również ukazanie obowiązującego na tym etapie ustawodawstwa diecezjalnego na którego kształt miał już wówczas wpływ ks. Nowowiejski jako pełniący odpowiedzialne urzędy i funkcje w diecezji. Wybór Nowowiejskiego na biskupa płockiego był ze wszech miar trafny i służącym dobru Kościoła partykularnego na czas bardzo trudny pod względem wydarzeń historycznych, głównie chodzi o I wojnę światową, wojnę bolszewicką i zawieruchę II wojny światowej podczas której został internowany, a następnie osadzony w obozie koncentracyjnym i tam zmarł po 33 latach posługi biskupiej w diecezji płockiej.

W rozdziale drugim zatytułowanym *Posługa nauczania* zaprezentowano bogaty wachlarz działań związanych z przepowiadaniem Słowa Bożego, nauczaniem religii w szkołach, katechizacją przygotowującą do owocnego przeżycia przyjmowania Komunii Świętej, głoszeniem rekolekcji i misji parafialnych, a także promocją wydawnictw katolickich na czele

z periodykiem urzędowym diecezji czyli *Miesięcznikiem Pasterskim Płockim*. Ustawodawstwo Biskupa Płockiego dotyczące posługi nauczania jak również osobiste zaangażowanie w tę posługę, miało na celu podniesienie poziomu wiedzy religijnej wśród powierzonego ludu. Biskup podkreślał ogromną rolę nauczania katechizmowego, zwracał uwagę kapłanom, by wykorzystali każdą okazję do tego, aby zapoznawać i umacniać wiernych w wierze i moralności chrześcijańskiej.

W rozdziale trzecim odnoszącym się do posługi uświęcania Doktorant przeanalizował poszczególne zagadnienia według schematu zasadniczo osadzonego na kodeksie prawa kanonicznego z 1917 r. Materiałem źródłowym obok samego wspomnianego kodeksu są *Statuty Synodu Płockiego z 1927 r.* oraz *Statuty Synodu Płockiego z 1938 r.*, a także rozporządzenia i inne wskazania adresowane zwłaszcza do powierzonego sobie duchowieństwa. W poszczególnych treściach uregulowań prawnych, szczególnie dotyczących sakramentów, przebija ogromne osobiste emocjonalne zaangażowanie Pasterza Kościoła Płockiego. Chcąc dotrzeć z jak największą skutecznością do adresatów unormowań prawnych, Biskup najpierw umiejscawiał poruszane zagadnienia w przestrzeni teologiczno-kanonicznej, wskazując na solidne podstawy teologiczne, a w konsekwencji budował mocne osadzenie prawne podkreślając aspekt ważności i godziwości ich sprawowania w konkretnych przypadkach. W omawianej części dysertacji poruszono zagadnienia sakramentaliów, pogrzebu kościelnego, uregulowań dotyczących świątyń i cmentarzy, śpiewu i muzyki kościelnej, a także kultu Maryi i świętych. Autor dysertacji zauważa, jak ogromną wagę bp Nowowiejski przykładał do spraw *minus sanctificandi*. Przejawem tej troski jest polecenie by wydany w 1931 r. *Ceremoniał Parafialny* był coroczną lekturą całego duchowieństwa. W lekturze omawianej części pracy kontrastuje zestawienie dwóch nazw sakramentów: „ostatnie namaszczenie” i „sakrament święceń”. Pierwsza nazwa zaczerpnięta z KPK z 1917 r. – funkcjonowała w okresie omawianym w analizowanej rozprawie, zaś druga w przytoczonym brzmieniu jest owocem prac *Vaticanum II*, czyli czasu późniejszego i aktualnego.

Tytuł rozdziału czwartego *Urzędy i instytucje centralne w diecezji płockiej* stanowi część *minus regendi* Biskupa Płockiego. Autor przybliży czytelnikowi sześć instytucji: kurię diecezjalną, Kapitułę Katedralną Płocką, Kapitułę Kolegiacką Pułuską, seminarium duchowne w Płocku, osobno bibliotekę seminaryjną i archiwum diecezjalne oraz muzeum diecezjalne. Udokumentowanie poszczególnych instytucji, ze strony Piszącego jest różnorodne. Z jednej strony, jak zaznacza p. Wybult, z rozpoczęciem II wojny światowej instytucje te zaprzestały swoją działalność a archiwalia zostały zniszczone, z drugiej zaś – nie wszystkie z wymienionych instytucji były poddane jednakowej trosce prawodawcy diecezjalnego. Kontrastującym przykładem jest z jednej strony kapituła płocka, a z drugiej kapituła pułuska.

Rozdział piąty Autor zatytułował *Dyscyplina duchowieństwa i zakony*. Brzmienie tego zestawienia nie jest najbardziej fortunate, choć oba człony tytułu zaczerpnięte są z księgi II KPK z 1917 r. traktującego *O osobach*. To co Biskup Płocki jako ustawodawca mógł w tej materii podjąć, to: przypominać i uszczegóławiać oraz doprecyzowywać prawa i obowiązki całego duchowieństwa, albo piastujących poszczególne urząd czy stanowiska takie jak:

dziekana dekanatu, proboszcza lub wikariusza parafialnego. Doktorant z wielką pieczołowitością wyłuszczył wszelkie odezwy Pasterza Płockiego adresowane do powierzonego jego trosce duchowieństwa. Dotyczą one zarówno permanentnej formacji duchowej i intelektualnej, troski o coraz to wyższy poziom duszpasterstwa czerpiący dużą energię ze współpracy duszpasterzy w ramach parafii czy dekanatu. W recenzowanym opracowaniu wyeksponowano zarówno prawa jak i obowiązki duchowieństwa na różnych płaszczyznach oddziaływania duchownych we współczesnym świecie. We wieńczącej rozdział części dot. zakonów zamieszczono zaledwie kilka norm prawnych odnoszących się do tej grup wiernych. Zasadniczo zakony kierują się własnym prawem regulującym wszystkie dziedziny ich życia, poczynawszy od przyjmowania do instytutu, poprzez formację i realizację charyzmatu założycielskiego. Zadaniem biskupa diecezji jest uregulowanie współpracy zakonników z duchowieństwem diecezjalnym. Inną możliwością, z której skorzystał bp Nowowiejski, to zapraszanie do posługi w diecezji poszczególnych wspólnot zakonnych, powierzając im czy to specjalne zadania, czy też konkretne parafie. Zaś szczególnym zadaniem jest zatwierdzanie konstytucji zgromadzenia zakonnego na prawach diecezjalnych. I takie też uregulowania zostały podjęte przez bpa Antoniego Nowowiejskiego wobec Zgromadzenia Sióstr Męki Pana Naszego Jezusa Chrystusa z Płocka.

Przedostatni szósty rozdział traktuje o organizacjach katolickich, stowarzyszeniach i bractwach wiernych świeckich. Arcybiskupowi Antoniemu Julianowi Nowowiejskiemu tak jak zależało na poziomie życia duchowieństwa, w rozmaitych wymiarach, tak w niniejszym rozdziale Autor rozprawy podjął temat troski pasterskiej o wiernych świeckich. W wizji Arcybiskupa świeccy mogą się rozwijać jako religijni obywatele poprzez zaangażowanie się zwłaszcza w Akcję Katolicką. Nie jest to jedyna forma zaproponowana diecezjanom. Ale zobowiązał, jako Pasterz Diecezji, wszystkich proboszczów do tego, aby zakładać w każdej parafii organizacje katolickie, stowarzyszenia lub bractwa. Chodziło o to, by nie były to jedynie kościelne wspólnoty czerpiące z duchowości Kościoła, ale by były to również wspólnoty zarejestrowane na gruncie prawa państwowego. Tym samym mogącym w szerszej perspektywie podejmować działania, propagujące wartości płynące z Ewangelii.

Następująca część pracy to *Sprawy majątkowe*. To najkrótszy rozdział w ocenianej dysertacji. Autor pogrupował zagadnienia następująco: podatki, zbiórki, beneficja parafialne i *iura stolae*. Wskazał, że zgodnie z rozporządzeniem Biskupa rządcy kościołów, bractw i instytucji diecezjalnych byli zobowiązani, na początku roku kalendarzowego, przysyłać sprawozdanie z wydatków i dochodów sporządzone według określonych tabel. To co było bardzo znamienne, to rozporządzenie Arcybiskupa o zarządzie majątkiem kościelnym, zobowiązującym do utworzenia rady parafialnej mającej pieczę nad majątkiem parafii. Ponadto zarządzono by w każdej parafii prowadzono księgi rachunkowe. W 1938 r. po zakończeniu I Polskiego Synodu Plenarnego wprowadzono tzw. taksy diecezjalne, wcześniej jednak abp Nowowiejski apelował, by nie przedkładać sfery materialnej w dziedzinie sprawowanych sakramentów, tak by nikogo nie zrażać do Kościoła.

W warstwie merytorycznej rozprawa zawiera wiele cennych refleksji. Czytając poszczególne części opracowania, można odnieść wrażenie, że analizowany Bohater – abp Antoni Julian Nowowiejski to w wielu dziedzinach prekursor Soboru Watykańskiego II. Choć

Doktorant nie stawia pytania badawczego dotyczącego roli Pasterza Płockiego w odniesieniu do *Vaticanium II*, to jednak zaprezentowany obraz wyraźnie odzwierciedla prekursorski zmysł w trosce o Kościół, w zmieniających się uwarunkowaniach współczesnego świata. Idąc zaś po linii tez badawczych w formie pytań, które postawił sobie Autor rozprawy doktorskiej, należy jednoznacznie ocenić dobrze przeprowadzony wywód oparty na fundamencie ówczesnego prawa, a skonstruowanego na bogatym materiale źródłowym, którym są akty prawne autorstwa abp. A.J. Nowowiejskiego. Wnioski płynące z bazy źródłowej wskazują, iż Pasterz Płocki w latach 1908-1941 jako ustawodawca miał na uwadze dobro duchowe powierzonego sobie ludu, zarówno duchowieństwa jak również wiernych świeckich. Regulacje prawne, przez okres pontyfikatu abp. Nowowiejskiego, wciąż ewaluowały zgodnie z potrzebami, które dostrzegał sam Ustawodawca, jak również pod wpływem pojawiających się unormowań prawnych wyższego szczebla, chodzi o kodeks prawa powszechnego z 1917 r., o podpisany konkordat w 1925 r. o I Polski Synod Plenarny z 1938 r. Zwołane przez Biskupa Płockiego dwa synody diecezjalne w 1927 i 1938, które kompleksowo ujmowały regulacje diecezjalne, wskazują na ogromny wkład dla Kościoła partykularnego. Mgr lic. Witold Wybult w zaprezentowanej rozprawie ujął meritum dorobku ustawodawczego abp. Nowowiejskiego.

Zasygnalizowane wyżej uwagi nie pomniejszają walorów treściowych rozprawy. Ogólnie, aspekt merytoryczny dysertacji jest jej mocną stroną. Wyszczególnione wątki mają na celu podkreślenie wkładu pracy Doktoranta na rzecz nauki polskiej, a jednocześnie mają pomóc w zwróceniu uwagi na detale, które mogą podnieść poziom dalszych badań naukowych p. mgr. lic. Witolda Wybulta.

4. Formalna wartość rozprawy

Rozprawa p. Witolda Wybulta jest poprawna od strony formalnej. Język którym się posługuje jest komunikatywny, łatwy w recepcji, a jednocześnie cechujący się poziomem naukowym. Należy jednak zwrócić uwagę na trudność z którą zmagał się podczas pisania Autor rozprawy. Czerpiąc zasadniczo ze źródeł na których praca jest osadzona, zderzył się z językiem, który dzisiaj uchodzi za staropolski. Cytaty przytaczanych dokumentów miały niejednokrotnie wpływ na zabawienie komentarzy językiem z początku XX w. Przykładem mogą posłużyć następujące ilustracje: s. 65 „posyłania dzieci na katechizm”; s. 116 „wiernie stać przy Kościele katolickim” – w znaczeniu być wiernym nauce Kościoła; s. 175 „rekolekcje wspólne dla obydwu zakładów” – chodzi o NSD i WSD; s. 213 „był w obowiązku” i inne. Wydruk monografii nie budzi żadnych zastrzeżeń.

Rolą recenzenta jest wskazanie zarówno elementów stanowiących wartość i oryginalność badań naukowych dokonanych przez Autora dzieła, jak również wskazanie „słabych ogniw” lub wątpliwych rozwiązań podjętych dla osiągnięcia zamierzonego celu.

Z lektury pracy doktorskiej nasuwają się następujące uwagi:

a/ recenzowana praca jest sporządzona w sposób estetyczny, poprawny pod względem redaktorskim, logiczny pod względem merytorycznym;

b/ numeracja poszczególnych części pracy i ich podziały na mniejsze sekwencje są czytelne, proporcjonalne i konsekwentne;

c/ gdy chodzi o sporządzane przypisy, proponowałbym w wielu miejscach dokonanie korekty, polegającej na (poniżej zobrazowane przykłady):

- usunięciu na s. 11 z przyp. 13 słowa: Tamże, gdyż w dalszej części pracy nie ma tego sposobu zapisu, zob. s. 157, przyp. nr 1;

- połączeniu treści dwóch przypisów w jeden: s. 165 przyp. nr 42 i 43 oraz nr 45 i 46; s. 170 przyp. nr 67 i 68; s. 184 przyp. nr 1 i 2 oraz nr 5 i 6; s. 196 przyp. nr 95 i 96; s. 232 przyp. nr 32 i 33; tak samo na s. 238 przyp. 63 i 64 itd.

- na s. 187 w przyp. nr 32 i 33 warto byłoby przytoczyć treść aktu prawnego;

d/ warstwa językowa zasadniczo budzi uznanie, ale pojawiły się pojedyncze tzw. literówki, np.: s. 12, 30, 57, 58, 127, 168; innym zagadnieniem jest problem pisowni z wielkiej lub małej litery. Przykładem mogą posłużyć choćby zapisy: „Kuria Diecezjalna” „Rada Parafialna” – czy to nazwa własna?, zaś „diecezja płocka” - tak została zapisywana;

e/ pojawiają się w pojedynczych miejscach błędne znaki interpunkcyjne, np. s. 62, 141;

f/ korekty wymagają takie sformułowania jak: spowiednik świecki bądź duchowny – s. 106; pomyłkowo wpisano XVIII a nie XIX w. – s. 232; inna pomyłka na s. 197; „proboszcz udzielający ślubu” – s. 123.

5. Wniosek końcowy

Dokonana recenzja rozprawy doktorskiej p. mgr. lic. Witolda Jacka Wybulta upoważnia do wyrażenia zasadnego uznania dla jego kanonicznych kwalifikacji. Autor wykazał się znajomością literatury przedmiotu, umiejętnością jej interpretacji i ukazania własnych wyników badań na bazie przytaczanej bibliografii. Przedstawił precyzyjnie projekt badań, a następnie z sumiennością go przeprowadził. Trafnie dobrał metody badawcze i poprawnie się nimi posłużył. W ocenie i interpretacji wyników badań wykazała się naukową dojrzałością.

Z przekonaniem stwierdzam, że rozprawa doktorska Witolda Wybulta spełnia zarówno pod względem metodologicznym, jak i merytorycznym oraz formalnym wymagania stawiane przez *Ustawę o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki* z 1 października 2011 r. Dlatego występuję z wnioskiem do Rady Dyscypliny Prawa Kanonicznego Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie o dopuszczenie p. mgr. lic. Witolda Jacka Wybulta do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

ks. prof. US dr hab. Kazimierz Dullak